

UDK 347.95 (497.6)
izvorni znanstveni rad
primljen 24. listopada 2000.

Dr. sc. Drago RADIĆ, izvanredni profesor,
Pravni fakultet u Mostaru

STATUS REVIZORSKIH KUĆA IZ F BiH U OBAVLJANJU REVIZORSKIH POSLOVA NA TERITORIJU F BiH

UVOD

Pod revizijom se podrazumijeva određena vrsta djelatnosti, zanimanja, koja se obavlja na visokoj stručnoj razini i po određenim pravilima koja su donesena i zaštićena od strane institucije koja povezuje dotične osobe i osigurava profesiju. To se može kazati i za revizijsku profesiju koja se rukovodi revizijskim načelima, odgovarajućim standardima i etičkim pravilima. Profesionalne revizorske tvrtke su se opredijelile u pogledu ujednačavanja i tehnika ispitivanja revizije financijskih izvješća koja se temelje na odrednicama Međunarodnih revizijskih standarda. Ovdje se radi poglavito o računovodstvenim načelima i standardima koji su temelj za izradu financijskih izvješća. Pored ovih načela prihvaćena su načela računovodstvenih politika koje usvaja menadžment poduzeća i na osnovi kojih se ocjenjuje financijski položaj i uspješnost poslovanja nekog poduzeća. Upravo je izbor između tih raznih metoda i postupaka područje djelovanja računovodstvenih politika. Tu je i zakonska regulativa kojom se reguliraju bitna pitanja od interesa za obavljanje revizije kao profesije.

1. ZAKONSKA OSNOVA ZA OBAVLJANJE REVIZIJE

Transformacijom načina privređivanja tj. pretvaranjem društvenih poduzeća u druge oblike vlasništva temeljene na privatizaciji, revizija mijenja svoju ulogu i postaje jedan od oblika nadzora nad kapitalom vlasnika. Donošenjem Zakona o reviziji koji je usvojen 1995. godine (Sl. novine F BiH, broj 2/95) i izmjena i dopuna ovog zakona, koje su objavljene u Službenim novinama F BiH broj 12/98, revizija postaje zakonski obvezna za poduzeća i dionička društva.

1.1. Zakon o reviziji posebno je regulirao sljedeća pitanja:

- da se zakonom uređuje revizija računovodstvenih iskaza pravnih osoba sa sjedištem u F BiH;
- definicija računovodstvenih iskaza podrazumijeva ispitivanje i ocjenu računovodstvenih iskaza kao i podataka i metoda primijenjenih u njihovu sastavljanju;
- tko može obavljati reviziju – poduzeća za reviziju, inozemna poduzeća za reviziju, ali samo zajednički s domaćim poduzećima za reviziju;

- definirano je da poduzeća za reviziju moraju zapošljavati najmanje jednog ovlaštenog revizora;
- poduzeće za reviziju ne može obavljati reviziju kod pravne osobe s kojom je kapitalno povezana;
- Zakonom o reviziji i njegovim izmjenama definiran je profil osoba koje obavljaju reviziju, koje imaju naziv ovlašteni revizor;
- revizija se obavlja sukladno zakonu i Međunarodnim standardima revizije;
- revizori su neovisni i samostalni u obavljanju revizije.

Zvanje revizora stječe se pod sljedećim uvjetima:

- da kandidat ima visoku spremu ekonomskog smjera,
- da ima zvanje samostalnog računovođe,
- da je proveo najmanje dvije godine na poslovima revizije ili na finansijsko računovodstvenim poslovima,
- da je položio ispit za zvanje revizora.

Pored ovog definirano je još sljedeće:

- da nije osuđivan za kaznena djela iz gospodarskog kriminala,
- da ispunjava uvjete utvrđene kodeksom profesionalne etike revizora,
- da je upisan u registar revizora koji se vodi kod Zavoda za računovodstvo i reviziju F BiH,
- da je državljanin Bosne i Hercegovine, odnosno Federacije Bosne i Hercegovine.

2. ZAVOD ZA RAČUNOVODSTVO I REVIZIJU

Zavod je javna ustanova za poslove usavršavanja i razvoja računovodstva i revizije i stručnog usavršavanja kadrova u oblasti računovodstva, revizije i poslovnih financija.

Osnivač Zavoda je Parlament Federacije Bosne i Hercegovine.

Osnovna djelatnost Zavoda je definirana zakonom i Statutom Zavoda, čiji djelokrug je sljedeći:

- istraživanje svjetskih dostignuća teorije i prakse računovodstva i revizije;
- utvrđuje i donosi kodeks profesionalne etike revizora, te vrši nadzor nad njegovom primjenom u praksi;
- obučava kadrove za zvanje revizora i ovlaštenog revizora;
- organizira i sprovodi polaganje ispita za zvanje revizora i ovlaštenog revizora;
- izdaje i oduzima certifikat o ispunjavanju uvjeta za rad poduzeća za reviziju;
- izdaje i oduzima odobrenje za rad (licencu) revizoru;
- izdaje certifikat za zvanje ovlaštenog revizora i nostrificira zvanje inozemnog revizora;
- utvrđuje i objavljuje standarde računovodstva i revizije;
- utvrđuje i donosi upute za primjenu u praksi revizije i druge upute koje se odnose na metodologiju obavljanja revizije;

- kontrolira primjenu odnosno pridržavanje standarda i metodologija za obavljanje revizije;
- utvrđuje i objavljuje standarde računovodstva, revizije i poslovnih financija;
- vodi registar poduzeća za reviziju i registar ovlaštenih revizora;
- utvrđuje smjernice za formiranje cijena revizorskih usluga;
- učlanjuje se u odgovarajuće međunarodne računovodstvene i revizijske institucije i organizacije s ciljem praćenja razvoja poslova iz navedenih oblasti u svijetu i prilagođavanja tih spoznaja našoj računovodstvenoj i revizijskoj praksi;
- obavlja poslove iz oblasti publicističke djelatnosti.

Na osnovi odredaba Zakona o reviziji i Statuta Zavoda za računovodstvo i reviziju osigurane su solidne pretpostavke za razvoj računovodstvene i revizijske profesije u Federaciji BiH.

Od osnivanja Zavoda stalno se vrši edukacija za samostalne računovođe i ovlaštene revizore. Broj prijavljenih kandidata za samostalne računovođe determinira da se nastava organizira u određenim središtima izvan sjedišta Zavoda.

Zavod je od svog osnivanja izdao certifikat za samostalnog računovođu za 1326 kandidata, a u tijeku je i polaganje ispita za ovlaštenog revizora, pri čemu je za obuku bilo prijavljeno 160 kandidata i do sada je položilo 59 kandidata, te na taj način dobilo zvanje ovlaštenog revizora.

Sukladno Statutu Zavoda prišlo se otvaranju isturenih jedinica Zavoda u određenim središtima zbog neposrednije komunikacije Zavoda i korisnika usluga Zavoda. Tako već radi isturena jedinica Zavoda u Mostaru u zgradi Vlade Federacije BiH.

Odgovornost Zavoda je tim veća, jer prema Zakonu o računovodstvu računovodstvene iskaze ovjerava samostalni računovođa koji kod Zavoda položi ispit i dobije ovlast za obavljanje poslova samostalnog računovođe.

3. REVIZIJSKI STANDARDI

Zavod za računovodstvo i reviziju je krajem 1998. godine izdao Standarde revizije i srodnih usluga. Objavljeni standardi su sukladni Međunarodnim revizijskim standardima.

Ovi standardi obuhvaćaju sljedeće:

- 100 Predgovor F BiH Standardima revizije i srodnih usluga
- 110 Rječnik termina
- 120 Okvir za F BiH standarde revizije
- 200 Cilj i opća načela revizije finansijskih izvješća
- 210 Uvjeti angažmana na reviziji
- 220 Kontrola kvalitete revizijskog posla
- 230 Dokumentacija
- 240 Pravo i greška
- 250 Razmatranje zakona i propisa u reviziji finansijskih izvješća
- 300 Planiranje
- 310 Poznavanje poslovanja

- 320 Značajnost u reviziji
- 400 Procjena rizika i interna kontrola
- 401 Revizija u okruženju kompjutorskih informacijskih sustava (KIS)
- 402 Razmatranje revizije u pravnim osobama koje koriste uslužnu organizaciju
- 500 Revizijski dokaz
- 501 Dokazi revizije – dodatna razmatranja specifičnih pitanja
- 510 Početni angažmani – početna stanja
- 520 Analitičke procedure
- 530 Revizija na temelju uzoraka
- 540 Revizija računovodstvenih procjena
- 550 Povezane stranke
- 560 Naknadni događaj
- 570 Stalnost poslovanja
- 580 Izjave menadžmenta
- 600 Korištenje rada drugog revizora
- 610 Razmatranje rada na internoj reviziji
- 620 Korištenje rada eksperta
- 700 Izvješće revizora o financijskim izvješćima
- 710 Komparativi
- 720 Ostale informacije u dokumentima koji sadrže revidirana financijska izvješća
- 800 Revizorovo izvješće o reviziji za specijalne namjene
- 810 Ispitivanje financijskih informacija o budućim događajima
- 910 Angažman na provedbi dogovorenih procedura vezanih za financijske informacije
- 930 Angažmani na dostavljanju financijskih izvješća
- 1000 Procedura između banaka
- 1002 On – line kompjutorski sustav
- 1003 KIS okruženje – sustavi baze podataka
- 1004 Odnos između bančinih supervizora i eksternih revizora
- 1005 Posebna razmatranja prilikom revizije malog biznisa
- 1006 Revizija međunarodnih komercijalnih banaka
- 1007 Komunikacija s menadžmentom
- 1008 Procjena rizika i interna kontrola - karakteristike i razmatranje KIS-a
- 1009 Kompjutorske revizijske tehnike (KRT)

Revizijski standardi F BiH predstavljaju razrađena osnovna načela ili smjernice revizije, tj. metode i tehnike koje revizoru omogućavaju kvalitetno obavljanje postupaka i objektivno izražavanje mišljenja. To znači, oni osiguravaju jedinstveno postupanje i na taj način osiguravaju da svrha i cilj revizije budu u potpunosti postignuti. Metode i tehnike temelje se na postulatima koje su izučavali R. K. Mautz i H. Sharaf, i to:¹

¹ Mautz, R. K. – Sharaf, H., *The Philosophy of Auditing*, American Accounting Association Monograph No. 6, 1951, str.41.

1. podaci sadržani u financijskim izvješćima su dokazivi,
2. nema potrebe za suprotnim interesima između revizora i menadžmenta za vrijeme obavljanja revizije,
3. financijska izvješća i drugi podaci koji su predmetom revizije moraju biti pouzdani,
4. zadovoljavajućim sustavom internih kontrola moguće je otkloniti nepravilnosti.

Međutim, revizori moraju shvatiti usvojene standarde kao osnovna načela kojih se trebaju pridržavati u obavljanju svog posla.

Precizne procedure nužne za primjenu ovih standarda su ostavljene na profesionalnu prosudbu pojedinačnog revizora i zavisit će od specifičnosti svakog slučaja.

4. REVIZIJA BANAKA

Što se tiče revizije u bankama, to je regulirano Zakonom o bankama (Sl. novine F BiH, broj 39/98) i Odlukom o minimalnim standardima interne i eksterne revizije u bankama objavljenoj u Službenim novinama F BiH, broj 47/98.

Ova Odluka obvezuje sljedeće:

- Upravni odbor dužan je u pisanoj formi donijeti program o internoj i eksternoj reviziji i uspostaviti funkciju interne revizije u banci,
- Upravni odbor dužan je imenovati neovisnog internog revizora,
- Interni revizor i Odjel interne revizije su potpuno neovisni od rukovodstva banke i odgovorni su neposredno Upravnom odboru banke,
- Imenovanje neovisnog eksternog revizora podrazumijeva planiranje i provođenje revizijskih procedura, da je savjestan i objektivan u svom nalazu u reviziji financijskih izvješća banke.

Eksterni revizor u svom nalazu daje posebno sljedeća mišljenja:

1. **Pozitivno ili neuvjetovano mišljenje** da su financijska izvješća banke točno i objektivno sačinjena, sukladno propisima i procedurama FBA i Međunarodnim računovodstvenim standardima.

2. **Uvjetovano mišljenje** je ono mišljenje kada postoje određeni problemi u izvješću kao što je nedostatak dokaznog materijala, odstupanje od određenih procedura i Međunarodnih računovodstvenih standarda.

3. **Negativno mišljenje** odnosi se na nalaz kada izvješće banke nije točno i objektivno sačinjeno sukladno odgovarajućim propisima i međunarodnim standardima.

4. **Suzdržano mišljenje** eksternog revizora podrazumijeva ozbiljnu sumnju u sposobnost banke da može nastaviti poslovanje uz opasku da revizor ne preuzima odgovornost za točnost i objektivnost izvješća banke koje je bilo predmet revizije.

Kolika se pozornost daje poslovanju banke i financijskoj reviziji od strane FBA, najbolje govori Odluka o minimumu obujma, oblika i sadržaja programa i izvješća o ekonomsko financijskoj reviziji, koja sadrži:

1. Izvješće i mišljenje revizora,
2. Analize uz financijska izvješća,
3. Prikaz i ocjenu kvalitete poslovanja banke,
4. Prikaz vlasničke i organizacijske strukture banke,
5. Sažetak izvješća o ekonomsko-financijskoj reviziji banke,
6. Priloge uz izvješće o ekonomsko-financijskoj reviziji koji je propisala FBA.

Navedeni propisi nam govore da je isključiva odgovornost na banci u pogledu poslovanja i da su podaci u financijskom izvješću vrlo transparentni a isto tako i odgovornost za reviziju leži na revizorskoj tvrtki.

5. VRIJEDNOSNI PAPIRI

Zakon o vrijednosnim papirima (Sl. novine F BiH, broj 39/98) zajedno s drugim zakonima kao što je Zakon o komisiji za vrijednosne papire, kojim obvezuje emitenta da uz godišnje izvješće dostavi i nalaz revizije Komisije za vrijednosne papire, zatim da to objavi najmanje u jednom dnevnom domaćem glasilu i dostavi ga dioničarima na njihov zahtjev.

To isto obvezuje i društva za upravljanje fondovima i investicijskim fondovima, s tim da izvješće moraju objaviti najkasnije četiri mjeseca po završetku poslovne godine u jednom dnevnom domaćem glasilu.

6. REVIZIJA PROVEDENE PRIVATIZACIJE PUTEM INTERNIH DIONICA

Bosna i Hercegovina a time i F BiH je preuzela određene propise kojima je započet proces privatizacije. Međutim, prilikom donošenja novih propisa o privatizaciji društvene imovine pošlo se od faktičnog stanja kapitala s 31.12.1991. godine, ali uz uvjet da se izvrši revizija provedenog postupka izdavanja internih dionica. Ovim je dana mogućnost ovlaštenim revizorskim kućama da mogu vršiti reviziju poduzeća koja u svom kapitalu imaju iskazan dionički kapital po osnovi Zakona o društvenom kapitalu iz bivše Jugoslavije. Na osnovi provedene revizije izdavana su rješenja i utvrđivana je struktura kapitala nakon čega se mogao otvoriti postupak privatizacije kod mjerodavne organizacije za privatizaciju.

Na određeni način ovo su bili prvi ispiti za revizorske kuće u profesionalnom smislu, a to je utvrditi cilj i načelo revizije financijskih izvješća, selektirati dokumentaciju i primijeniti zakone i propise u reviziji financijskih izvješća.

7. REVIZIJA DANAS

Zavod za računovodstvo i reviziju F BiH je do danas dao odobrenje za rad za 14 revizorskih kuća koje mogu samostalno obavljati reviziju ili u suradnji sa stranim revizorskim kućama.

Društva za reviziju osnivaju se na temelju Zakona o gospodarskim društvima i Zakona o reviziji.

Bez obzira što su to pravne osobe koje samostalno obavljaju gospodarsku djelatnost, ipak one se razlikuju od drugih društava po određenim posebnostima kao što je djelatnost, unutarnji ustroj, minimalni broj zaposlenika s ovlaštenjem za obavljanje

revizije, obvezno osiguranje od odgovornosti (šteta koja se može prouzročiti obavljanjem revizije klijentu), ograničenja kod izbora klijenata, nemogućnost obavljanja revizije kod kapitalno povezanih osoba. Zatim, u slučaju kršenja Zakona, kodeksa profesionalne etike i standarda revizije, Zavod za računovodstvo i reviziju može izreći određene zakonske mjere.

Međutim, bez obzira na specifičnosti poslovanja ovih društava u proteklom razdoblju Zakon o privatizaciji je omogućio veliku tržišnu prisutnost i mogućnost djelovanja revizijskih društava s obzirom na broj poduzeća u kojima je započet proces privatizacije. Cijeni se da je taj broj bio oko 1029 poduzeća. Tome treba dodati još i financijske organizacije kao što su banke i osiguravajuća društva. U ovim institucijama reviziju su obavljale inozemne revizorske tvrtke i to najvećim dijelom bez ugovora s domaćim revizorskim kućama i bez registracije kod Zavoda za računovodstvo i reviziju F BiH.

Smatramo da ovo pitanje nije u dovoljnoj mjeri institucionalizirano, tj. inozemne revizorske kuće ne poštuju članak 2. stavak 4. Zakona o reviziji. Ovaj članak kaže da "strano poduzeće za reviziju i revizori mogu obavljati reviziju samo zajednički s domaćim poduzećem za reviziju". To govori da moraju zajednički nastupiti u reviziji i ugovor o zajedničkom poslu bi trebalo dostaviti Zavodu za računovodstvo i reviziju F BiH kako bi Zavod imao uvid u rad inozemnih revizorskih kuća.

Možda bi trebalo pokrenuti pitanje izmjene i dopune Zakona o reviziji i obvezati sve subjekte koji su podložni reviziji da revizijski nalaz mora biti zajednički s domaćim revizorskim poduzećima, te da jedan primjerak bude registriran kod Zavoda za računovodstvo i reviziju F BiH.

Rad inozemnih revizorskih poduzeća dosad nije bio sukladan Zakonu o reviziji i prihvaćanje njihovih izvješća od strane korisnika, državnih agencija i drugih organa je dovelo do nelojalne konkurencije na štetu domaćih revizorskih poduzeća.

Ipak, može se kazati da je izgradnja pravne regulative za transformaciju društvenog vlasništva definirala tržište za rad revizorskih poduzeća, pri čemu se isto sastoji od sljedećih segmenata:

1. dioničko društvo (gospodarska društva i financijske organizacije),
2. društvo za upravljanje i investicijski fondovi,
3. ostala gospodarska društva u kojima će se vršiti statusne promjene spajanja, podjele i pripajanja.

Na osnovi pribavljenih mišljenja od strane određenih domaćih revizorskih poduzeća u pogledu edukacije revizora, smatra se da bi edukaciju trebalo organizirati preko ceha tj. udruge i na razini revizorske kuće. Temeljni elementi koji određuju pristup i način rada revizora su kodeks ponašanja i revizijski standardi. Međutim, preko udruge bi se razmatrala problematika koja opterećuje revizorsku struku na razini Federacije i BiH, inicijative za dogradnju normi iz oblasti revizije, izmjene i dopune revizijskih standarda, povezivanje s inozemnim revizijskim udrugama i udrugama koje su usko vezane za ovu profesiju.

Što se tiče edukacije, na razini revizorske kuće postoji mišljenje da to organizira revizorska kuća i to tako da bi jedan od zaposlenika kao najiskusniji izlagao određenu materiju koja je vezana za metodologiju, standarde i praktična pitanja s kojima se susreće revizor u svom radu.

8. UMJESTO ZAKLJUČKA

Može se reći da je kod nas revizija mlada profesija, koja je bila prisutna i u bivšoj Jugoslaviji, ali se obavljala po drugim načelima i metodologijama, pri čemu su korisnici nalaza takve revizije bili država i organi a ne tržište i vlasnici.

Međutim, sada su stvorene određene zakonske pretpostavke za organiziranje revizije kao profesije a također postoje i kadrovske pretpostavke za stvaranje revizora kao djelatnika u revizorskim poduzećima.

Nameće se kao problem rad inozemnih revizorskih poduzeća, i tu se misli da se ne poštuje Zakon o reviziji, kojim je predviđen zajednički rad inozemnih i domaćih poduzeća u pogledu revizijskih nalaza. Već je naprijed rečeno da bi trebalo pokrenuti inicijativu oko izmjene i dopune Zakona o reviziji i preciznije odrediti o ovom pitanju ulogu Zavoda za računovodstvo i reviziju F BiH ili neke druge institucije kao što je sud.

Obveznost vršenja revizije je dosta fleksibilna i na određen način zakonska regulativa je definirala tržište rada za ovu profesiju, a to su:

1. Dioničko društvo (gospodarsko društvo i financijske organizacije),
2. Društvo za upravljanje i investicijski fondovi,
3. Ostala društva u kojima će se vršiti statusne promjene.

Što se tiče edukacije revizijske profesije, to će biti potrebno organizirati pored Zavoda za računovodstvo i reviziju F BiH i putem udruga koje su već organizirane kao samostalne asocijacije, kao i na razini revizorskih kuća. Na koncu, treba istaknuti da suvremena sredstva komuniciranja omogućavaju pristup svim međunarodnim dostignućima u ovoj oblasti.

Literatura

1. Zakon o reviziji (Sl. novine F BiH, br. 2/95 i 12/98)
2. Zakon o računovodstvu (Sl. novine F BiH, br. 2/98 i 12/98)
3. Zakon o bankama (Sl. novine F BiH, br. 39/98)
4. Zakon o gospodarskim društvim (Sl. novine F BiH, br. 23/99)
5. Zakon o vrijednosnim papirima (Sl. novine F BiH, br. 39/98)
6. Računovodstveni standardi F BiH (Sl. novine F BiH, br. 50/98 i 52/99)
7. Standardi revizije i srodnih usluga, Izdavačel: Zavod za računovodstvo i reviziju F BiH
8. Računovodstvo, revizija i financije u suvremenim gospodarskim uvjetima, ~~Simpozij, Pula 2000. godine~~
9. Mišljenje revizorske kuće "Revsar" Sarajevo
10. Mišljenje revizorske kuće "CI" d.o.o. Mostar